

KOVOS SU PIRATAVIMU JŪROJE TEISINIAI ASPEKTAI

Laima Bendoraitytė*

Europos teisės departamento prie
Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos
ES teisės įgyvendinimo koordinavimo
skyriaus vyriausioji specialistė
Tel. (+370) 706 63 791
El. paštas: laima.bendoraityte@etd.lt

Gintarė Pažereckaitė

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos
Tarptautinės teisės departamento
Tarptautinių sutarčių teisės skyriaus
vyresnioji specialistė
Tel. (+370 5) 266 28 87
El. paštas: gintare.pazereckaite@tm.lt

Kamilė Michailovskytė

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos
Tarptautinės teisės departamento
Tarptautinių sutarčių teisės skyriaus
vyriausioji specialistė
Tel. (+370 5) 219 18 83
El. paštas: kamile.michailovskyte@tm.lt

Straipsnyje analizuojama piratavimo jūroje kaip nusikaltimo pagal tarptautinę teisę samprata, probleminiai jos aspektai, piratų laivų ir piratavimu įtariamų asmenų sulaikymo pagrindų, taikytinos teisės klausimai, aptariamoms piratavimu įtariamų asmenų nebaudžiamumo priežastys, įskaitant pabėgėlio teisinio statuso taikymo piratams galimybę.

The article examines the concept of piracy in international law, its problematic aspects, considers questions related to the detention of pirate ships and suspected pirates, applicable law, as well as reasons of non-prosecution of suspected pirates, including the possible application of refugee legal status.

Įvadas

Laivybai piratų atakų pavojus grėsė nuo seniausių laikų. Mokslininkai piratavimo ištakomis laiko antikinę Graikiją [49, p. 129], o XVI a. – XVIII a. laikytini piratų aukso amžiumi, kai piratais buvo naudoja-

masi valstybių tarpusavio kovose. Ilgainiui piratai ypač suaktyvėjo, todėl, baiminantis agresyvių atakų, XVIII a. pradžioje jie buvo išstumti iš Karibų, Vakarų Afrikos ir Šiaurės Amerikos bei iš Indijos vandenyno, o kiti žinomi piratai buvo paskelbti esantys už įstatymo ribų [49, p. 129]. Tačiau jau XIX a. suprasta, kad piratavimo grėsmė neišnyko. Nuo 2004 m. ypač padidėjo sėkmingų piratų atakų skaičius Rytų Afrikos pakrantėse. Tai siejama su padėtimi Somalyje, kur piratavimas tapo organizuotu nusikalstamumu. 2010 m. statistikos duomenimis [56], pa-

* Straipsnio autorės yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto komandos, dalyvavusios 2010 m. Telders Tarptautinio Teisingumo Teismo proceso inscenizacijos varžybose Hagoje (Nyderlandai) narės (daugiau informacijos apie konkursą žr. <http://www.grotiuscentre.org/>). Straipsnyje nagrinėjamos problemos iš dalies yra susijusios su 2010 m. Telders inscenizacijos bylos tema.

stangos užkirsti kelią šiam reiškiniui nedavė pastebimų rezultatų. Kaip rodo tyrimai, dažniausiai su piratais deramasi ir sumokamos didelės išpirkos, tačiau tai nepanaikina problemos, bet, atvirkščiai, toliau skatina šiuolaikinį piratavimą [56]. Dėl to laivybos kompanijos jau patyrė nuostolių, vertinamų šimtais milijonų dolerių [40, p. 13].

Straipsnyje analizuojami pagrindiniai piratavimo reiškinio teisiniai probleminiai aspektai, susiję su piratavimo samprata, piratų laivų ir piratavimu įtariamų asmenų sulaikymu, jiems taikytinos teisės klausimais, aptartos kai kurios paplitusio nebauzdžiamumo piratavimo atveju priežastys. Detaliau nagrinėjant pasirinktas problemas, pažymėtina, kad tokia kompleksinė analizė, vertinimas ir gautų išvadų pateikimas leidžia perteikti kovos su piratavimu mastą ir sudėtingumą. Todėl straipsnio tikslas – atskleisti, kad piratavimo reiškinio problemų, kurios itin susijusios, pavienis sprendimas nebūtinai užtikrina bendrą postūmį kovojant su piratavimu. Nors piratavimą yra analizavę keli lietuvių autoriai (Rytis Satkauskas, magistro darbuose – Karolis Liutkevičius ir Kamilė Michailovskytė), tačiau tokio kompleksinio piratavimo reiškinio aptarimo mokslo darbuose Lietuvoje iki šiol nebūta, taigi, manytina, kad šiuo požiūriu straipsnis yra naujas ir originalus. Šiuo straipsniu taip pat siekiama atskleisti problemos įvairiapusiškumą ir aktualumą, pasireiškiantį ir Lietuvos kontekste. Juk piratų atakų grėsmė, nepaisant tarptautinės bendruomenės pastangų, nemažėja, o laivai grobiami nesivadovaujant jokiais atrankos kriterijais (pavyzdžiui, laivo priklausomybe, krovinio pobūdžiu, kt.), todėl ši problema tampa ir Lietuvos interesu¹.

¹ 2009 m. penki Lietuvos jūrininkai prie Nigerijos krantų paimti įkaitais, piratams užpuolus Limarko

Šiame straipsnyje daugiausia pasitelkiant lyginamąjį, sisteminių ir istorinių metodus nagrinėjami pagrindiniai piratavimo jūroje aspektai. Darbe analizuojami tik būdingi probleminiai šių dienų piratavimo klausimai.

Pagrindiniai darbo šaltiniai – tarptautinės sutartys, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos ir publikacijos užsienio moksliniuose žurnaluose.

1. Piratavimo apibrėžimas

Pagrindinis tarptautinis teisės aktas, apibrėžiantis piratavimą, yra 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija (toliau – Jūrų teisės konvencija) [12]. Šios konvencijos nuostatos pripažintos kodifikuojančios tarptautinę paprotinę teisę [35, p. 10], todėl yra privalomos kiekvienai valstybei, neatsižvelgiant į tai, ar valstybė yra konvencijos dalyvė. Jūrų teisės konvencijos 101 straipsnyje numatyta, kas laikoma piratavimu jūroje, t. y.:

a) bet kokie neteisėti prievartos ar sulaikymo veiksmai arba bet koks grobimas, kurį asmeniniais tikslais įvykdo privataus laivo ar privataus orlaivio įgula ar keleiviai ir kuris yra nukreiptas:

- atviroje jūroje prieš kitą laivą ar orlaivį arba prieš asmenis ar nuosavybę, esančius tokiaame laive ar orlaivyje;
- prieš laivą, orlaivį, asmenis ar nuosavybę, esančius už valstybių jurisdikcijos ribų;

b) bet koks savanoriškas dalyvavimas naudojant laivą ar orlaivį žinant faktus,

laivininkystės kompanijai priklausantį laivą „Saturnas“. Pagrobtieji išgąbenti greitai valtimi nežinoma kryptimi. Pagrobtieji jūrininkai išlaisvinti, manoma, sumokėjus išpirką [56].

dėl kurių tas laivas ar orlaivis laikomas piratų laivu ar orlaiviu;

- c) bet koks veiksmas, skatinantis ar sąmoningai padedantis atlikti veiksmus, kurie yra aprašyti a ar b punkte.

Iš šio straipsnio matyti, kad nusikaltamas veiksmas turi atitikti vietos, tikslo ir objekto kriterijus, kad būtų pripažintas piratavimu pagal tarptautinę teisę. Pirma, pagal vietos reikalavimą, jis turi įvykti atviroje jūroje arba kitoje vietoje, esančioje už valstybių jurisdikcijos ribų. Tikslo kriterijus reiškia, kad veiksmas turi būti įvykdytas asmeniniais tikslais², t. y. piratai turi veikti nepriklausomai nuo valstybės, neturi būti jos įgalioti. Trečiasis – objekto kriterijus, dar kitaip vadinamas dviejų laivų reikalavimu, reiškia, kad piratavimo nusikaltime turi dalyvauti aukos ir agresoriaus laivai.

Daugiausiai problemų kyla dėl vietos kriterijaus. Vis daugiau piratų išpuolių vyksta ne atviroje jūroje, o valstybių teritorinėse jūrose, tokiu atveju nusikalstami veiksmai nebus pripažinti piratavimu pagal tarptautinę teisę. Pažymėtina, kad Jūrų teisės konvencija automatiškai nesukuria kiekvienai pakrantės valstybei teisės į teritorinę jūrą, tačiau tokia valstybė turi teisę nustatyti savo teritorinės jūros plotį, kuris neturi viršyti 12 jūrmylių. Tai ypač svarbu, nes, pavyzdžiui, persekiojimo karštais pėdsakais teisė pasibaigia, kai laivas įplaukia į savo ar trečiosios valstybės teritorinę jūrą [12, 111 straipsnis]. Ši problema itin opi tose teritorijose, kuriose salos, priklausančios skirtingoms valstybėms,

išsidėsčiusios labai arti viena kitos. Tokiais atvejais laivai gali lengvai pasprukti į kitos valstybės teritorinius vandenis, o piratai – išvengti bausmės [36, p. 156]. Šią problemą būtų galima išspręsti, jei valstybės, į kurių teritorinius vandenis pasprunka piratai, norėtų bendradarbiauti kriminalizuodamos piratavimo veiksmus ir galėtų priimtus teisės aktus įgyvendinti. Tai nėra taip paprasta: pavyzdžiui, Somalis, kuris yra laikomas viena iš problemiškesnių valstybių piratų atakų atžvilgiu, nuo 1991 m. neturi efektyviai funkcionuojančios vyriausybės, galiojančių teisės aktų ir juos įgyvendinančių priemonių, taigi ten praktiškai neįmanoma kontroliuoti piratų ir jų bausti [35, p. 67]. Somalį galima vadinti žlugusia valstybe (angl. – *failed state*). Paprastai žlugusi valstybė apibūdinama pagal specifinius geografinius, politinius ir funkcinius požymius [53, p. 555]. Geografiškai žlugusios valstybės dažniausiai siejamos su vidaus problemomis, dėl kurių nėra efektyvios teritorijos kontrolės. Politiškai tokios valstybės susiduria su visišku ar daliniu vidaus tvarkos ir teisės aktų žlugimu. Funkciškai tokios valstybės neturi organų, galinčių joms atstovauti tarptautiniu lygmeniu ir prisiimti išipareigojimų valstybės vardu, pavyzdžiui, sudarant tarptautinį susitarimą. Taigi teisiniu požiūriu galima teigti, kad žlugusi valstybė yra tokia, kuri išlaiko teisinį subjektiškumą, bet praktiškai negali juo pasinaudoti. Žlugusios valstybės yra didelė problema tarptautinei bendruomenei, nes tokiose valstybėse kyla humanitarinės krizės, pasireiškiančios, be kita ko, įvairių grupuočių atsiradimu. Pavyzdžiui, Somalį sunaikino pilietinis karas, dėl to susikūrė šešėlinė ekonomika. Atsižvelgiant į Somalio geografinę

² Aut., Jūrų teisės konvencijoje plačiau neaiškina, kaip turėtų būti suprantamas asmeninių tikslų reikalavimas, tačiau manytina, kad nusikalstami veiksmai, padaryti dėl religinių, etninių ar išimtinai politinių motyvų, neturėtų būti laikomi piratavimu.

padėti, piratavimas šioje valstybėje tapo ypač pelningu užsiėmimu.

Taigi, nors tarptautinė teisė pripažįsta, kad kiekviena valstybė turi teisę tvarkyti savo vidaus reikalus be kitos valstybės įsikišimo [53, p. 554], žlugusių valstybių atveju galima kelti klausimą, ar tuomet, kai valstybė nesugeba vykdyti įsipareigojimų (kovoti su piratavimu ar užtikrinti saugią laivybą), pavyzdžiui, Somalis, kitos valstybės galėtų su piratavimu kovoti pačios ir įplaukti į žlugusios valstybės teritorinę jūrą. Taip pat, vertinant tai, kad Jūrų teisės konvencija yra valstybių sutartis ir tik valstybės gali turėti teritorinę jūrą, būtų galima teigti, kad žlugusi valstybė negalėtų pareikšti teisėtų pretenzijų į teritorinę jūrą [48, p. 301]. Taigi tokios valstybės vandenys galėtų būti laikomi „už valstybių jurisdikcijos ribų“.

Kita vertus, pavyzdžiui, Melakos salynus supančiose valstybėse (Malaizijoje, Indonezijoje) egzistuoja funkcionuojančios vyriausybės ir įstatymai, bet ten problemiškesniausia – šimtai kilometrų pakrantės linijos bei daugybė neapgyvendintų salų, į kurias pasprukę piratai tampa nepagaunami [35, p. 67]. Yra pasiūlymų tokiais atvejais išplėsti persekiojimo karštais pėdsakais teisę³ [35, p. 18]. Tačiau abejotina, ar valstybės be Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos (toliau – JT ST) leidimo, persekiodamos piratų laivus, ryžtųsi įplaukti į kitos valstybės teritorinę jūrą, nes, kaip savo praktikoje nurodė Tarptautinis Teisingumo Teismas [23, p. 35], tai galėtų būti laikoma kitos valstybės suvereniteto pažeidimu. Praktiškai kol kas tik Somalio atveju JT ST suteikė

³ Aut., nuostata, kad už teisę, pažeistą vienoje zonoje, yra baudžiama, turėtų būti taikoma ir tais atvejais, kai laivas įplaukia į kitą zoną, t. y. į teritorinę jūrą.

teisę įplaukti į kitos valstybės teritorinę jūrą, siekiant kovoti su piratavimu.

Gana greitai po Jūrų teisės konvencijos įsigaliojimo buvo suprasta, kad ji turi spragų (paminėtinas *Achille Lauro* incidentas 1985 m., kai Palestinos išsivadavimo fronto nariai užgrobė Italijos keleivinį laivą ir pareikalavo iš Izraelio vyriausybės išlaisvinti 50 palestiniečių, įkalintų Izraelyje, per šiuos įvykius buvo nužudytas vienas keleivis; šios atakos tikslai buvo politiniai, o Jūrų teisės konvencijoje įtvirtintas asmeninių tikslų reikalavimas neapima politiniais tikslais surengtų atakų), todėl 1988 m. buvo priimta Tarptautinės jūrų organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą (toliau – SUA konvencija) [13]. Viena vertus, ši konvencija sukūrė platesnę ir išsamesnę teisinę struktūrą (panaikino asmeninių tikslų reikalavimą, išplėtė geografinę taikymo sritį, sukūrė griežtą reikalavimą valstybėms konvencijos dalyvėms bausti piratus arba vykdyti jų ekstradiciją [41, p. 21]), tačiau, kita vertus, SUA konvencija apribojo universalios jurisdikcijos taikymą⁴, nes jurisdikciją bausti ar vykdyti ekstradiciją pagal šią konvenciją turi tik tos valstybės, kurios vienaip ar kitaip yra susijusios su piratavimo nusikaltimu. Maža to, SUA konvencijos nuostatos įpareigoja tik valstybes konvencijos dalyves, todėl ši konvencija neišsprendė piratavimo sampratos problemų.

⁴ Remiantis universalios jurisdikcijos principu valstybės turi teisę bausti piratavimu įtariamus asmenis neatsižvelgiant į tai, kur padarytas nusikaltimas, kokia nusikaltėlio ar aukos pilietybė. Šis baudžiamosios jurisdikcijos principas istoriškai siejamas būtent su piratavimo nusikaltimu. Daugiau apie šį principą, pavyzdžiui, Bassiouni, M. Ch. *The History of Universal Jurisdiction and Its Place in International Law* [37, p. 40].

Tai, kad nėra darnios sistemos, kuri koordinuotų valstybių kovą su piratavimu, ir bendro sutarimo dėl piratavimo sampratos, apsunkina minėtų problemų sprendimą. Todėl reikėtų apsvarstyti galimybę įtvirtinti naują visuotinai taikomą piratavimo sampratą, pavyzdžiui, naujame tarptautinės teisės akte ar pildant esamus aktus, nurodant, kokiais atvejais galima kovoti su piratavimu kitų valstybių teritorinėse jūrose bei tiksliai apibrėžti, kokius veiksmus ten galima atlikti.

2. Piratų laivų ir piratavimu įtariamų asmenų sulaikymo problematika

Sunkumų kyla ne tik apibrėžiant piratavimą, bet ir sulaikant piratų užgrobtus laivus ir piratavimu įtariamus asmenis.

Įtariamus piratavimu laivus tikrinti gali karo laivai [12, 110 straipsnis] – tai įmanoma tik atviroje jūroje. Taip pat paprotine teise laikoma nuostata, kad kai laivas plaukia be vėliavos arba atsisako ją parodyti prašomas, tuomet į tokį laivą atviroje jūroje gali įsilaipinti bet kurios valstybės laivo pareigūnai [38, p. 237]. Daug neaiškumų kyla dėl jėgos naudojimo sulaikant įtariamus piratų laivus galimybių ir ribų. Persekiojantis laivas turi kiek įmanoma vengti jėgos naudojimo, o jei tai neišvengiama, – gali naudoti tik tiek jėgos įvykdyti suėmimą, kiek tai yra būtina, tinkama ir proporcinga [25, pa. 155]. Taip pat įprasta praktika prieš naudojant jėgą yra bet koks valstybei prieinamas metodas piratų laivui aptikti ir persekioti, įskaitant garso signalus, o jei tai neįmanoma ar neefektyvu, galima šauti per laivo pirmagalį [52, p. 1168; 21, pa. 257]. Laivo nuskandinimas gali būti pripažintas tinkama jėgos panaudojimo išraiška,

jeigu panaudota jėga yra tinkama, būtina ir proporcinga [39, p. 215; 22]. Tačiau paminėtina, kad pagal valstybių praktiką sulaikant piratų laivus, kaip ir piratavimu įtariamus asmenis, paprastai nėra naudojama ginkluota jėga, nebent tik savigynai [54, p. 413]. Kitaip gali būti laikoma, kad ataka pažeidžia Jungtinių Tautų chartijos 2 straipsnio 4 dalį [1].

Jėgos panaudojimą autorizuoti gali JT ST priimdama rezoliuciją. JT ST rezoliucijos, ypač priimtos pagal JT chartijos VII skyrių, yra teisiškai privalomos ir, kai vartojamas terminas „nusprendžia“, jos apima įpareigojimą valstybėms imtis veiksmų, įvardytų rezoliucijose [50, p. 336]. Tačiau tokie atvejai piratavimo kontekste nėra labai dažni, kol kas galima paminėti tik Somalį. Vien 2008 m. JT ST išleido penkias rezoliucijas pagal JT chartijos VII skyrių, leidžiančias karinės jėgos naudojimą. Šiomis rezoliucijomis siekta kovoti su piratų atakų pavojumi Somalio pakrantėje [14–18]. Naujausia, Rezoliucija 1950, JT ST nusprendė, kad per 12 mėnesių nuo rezoliucijos priėmimo valstybės, bendradarbiaudamos su Somalio pereinamąja federaline vyriausybe, davusia sutikimą, gali įplaukti į Somalio teritorinius vandenis, siekdamos sustabdyti piratavimą ir ginkluotą plėšimą [19]. Tačiau valstybės Somalio teritoriniuose vandenyse gali panaudoti tik tokias priemones, kurios atitinka veiksmus, leidžiamus atviroje jūroje pagal tarptautinę teisę. Pažymėtina, kad reikšmingiausia yra Rezoliucija 1851, kuria išplėstas leidimas naudoti jėgą ir Somalio sausumos teritorijoje [18]. Somalio atvejis neginčytinai yra pirmasis ir kol kas vienintelis atvejis, kai buvo leista naudoti ginkluotą jėgą prieš piratus suverenios valstybės teritorijoje.

Pagal Jūrų teisės konvencijos 105 straipsnį valstybėms suteikiama teisė atviroje jūroje tiek konfiskuoti piratų laivą arba laivą, kuris buvo piratų užgrobtas ir yra jų kontroliuojamas, tiek areštuoti asmenis ir turta, esančius tokia laive. Tačiau nors teisė valstybėms sulaikyti ir teisti piratavimu įtariamus asmenis suteikia tarptautinė teisė, ji nenustato piratams taikytino specialaus statuso ar teisės normų, kuriomis vadovaujantis šie asmenys turi būti baudžiami. Teisė nustatyti nacionalinės teisės normas, pagal kurias būtų sulaikomi ir teisiami piratavimu įtariamieji asmenys, paliekama pačioms valstybėms⁵, laikantis tarptautinių žmogaus teisių teisės nustatytų standartų.

Pažymėtina, kad valstybės neprivalo kriminalizuoti piratavimo [47, p. 149–150]. Tačiau remiantis Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) praktika sulaikymas turi būti teisėtas tiek pagal tarptautinę, tiek pagal nacionalinę teisę [34, pa. 61]. Tokia teismo praktika gali kelti keblumų valstybėms, nekriminalizavusioms piratavimo, pavyzdžiui, Lietuvai⁶. Remiantis tokia EŽTT praktika, Lietuva ir kitos valstybės, nenumačiusios piratavimo kaip nusikalstamos veikos sudėties, ne visais atvejais⁷ atvi-

roje jūroje ar kitoje teritorijoje už valstybės jurisdikcijos ribų galėtų teisėtai sulaikyti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn piratavimu įtariamus asmenis. Kita vertus, taip pat akivaizdu, kad nesant konkrečių normų, nustatančių piratavimo sudėtį, pasunkėja ir piratavimu įtariamų asmenų baudžiamasis persekiojimas, o tai gali lemti valstybių nenorą teisti šiuos asmenis.

3. Piratavimu įtariamų asmenų baudžiamumo probleminiai aspektai

Analizuojant valstybių, sulaikiusių piratavimu įtariamus asmenis, praktiką, pastebima tendencija dalį piratavimo bylų perduoti spręsti kitoms valstybėms ar apskritai šių bylų nespęsti. Pažymėtina, kad valstybė, sulaikiusi piratavimu įtariamus asmenis, gali juos perduoti teisti kitoms valstybėms, turinčioms tam reikalingą jurisdikciją, net be oficialių ekstradicijos susitarimų (gali užtekti diplomatinio būdu išreikšto susitarimo, pavyzdžiui, pasikeitus notomis). Vienas iš galimų pavyzdžių – atvejis, kai Danija, sulaikiusi piratus, užpuolusius Nyderlandų Antiluose registruotą laivą, perdavė šiuos teisti Olandijai [47, p. 152]. Kita gana dažna praktika – perduoti sulaikytuosius į regioninę valstybę, galinčią teisti šiuos asmenis. Reikšmingiausias tokios situacijos pavyzdys – tarptautiniai susitarimai su Kenija, pagal kuriuos šiai valstybei buvo

⁵ Aut., būtina atsargiai vertinti nacionalinės teisės normas, numatančias piratavimo sudėtis, nes tam tikrais atvejais tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės piratavimo apibrėžimai gali nesutapti.

⁶ Piratavimo nusikaltimas Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje nėra kriminalizuotas. Atkreiptinas dėmesys, kad yra rengiamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 252¹ straipsniu įstatymo projektas, kurį priėmus pagal Lietuvos nacionalinę teisę būtų kriminalizuota piratavimo sudėtis (2011-05-27 duomenys).

⁷ Šiuo metu tokie asmenys tam tikrais atvejais galėtų būti sulaikomi atviroje jūroje ar kitoje teritorijoje už valstybės jurisdikcijos ribų ir baudžiami remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 251 straipsniu „Orlaivio, laivo ar stacionarios platformos

kontinentiniame šelfe užgrobtas“ ar 252 straipsniu „Žmogaus pagrobimas įkaitu“, kuriems taikomas kodekso 7 straipsnis, numatantis universalios jurisdikcijos vykdymą, arba remiantis ir kitais kodekso specialiosios dalies straipsniais, kai nusikalstama veika padaroma laivuose ar orlaivuose su Lietuvos valstybės vėliava ar skiriamaisiais ženklais (4 straipsnis) ar kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo yra Lietuvos Respublikos pilietis (5 straipsnis) [20].

perduodami teisti piratai. Kenija pasirašė tokio pobūdžio tarptautines sutartis su Jungtine Karalyste, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, Europos Sąjunga ir Danija, Kinija ir Kanada [43, p. 416–417].

Kita vertus, pastebima ir kita tendencija – sulaikytus asmenis paleisti. Keli šios praktikos pavyzdžiai: Olandijos karinės jūrų pajėgos paleido sulaikytus piratus, prieš tai sunaikinusios sulaikytame laive aptiktus ginklus, o Jungtinių Amerikos Valstijų pajėgos paleido piratus mažais laiveliais, susprogdinusios „motininį“ piratų laivą [57–58]. Šią tendenciją taip pat rodo vienas plačiai žiniasklaidoje aptartų atvejų, kai Rusijos karinis laivas, sulaikęs piratų užgrobtą laivą, piratus paleido plaukti gumine valtimi atviroje jūroje [59]. Būta aiškinimų, kad labiau verta šiuos asmenis paleisti, nes gabenant sulaikytuosius į uostą būtų naudojami ir taip reikalingi laiko ir pajėgų išteklių saugant kitus laivus nuo piratų atakų [47, p. 141].

Valstybių sprendimui neteisti sulaikytų asmenų daro įtaką daugybė veiksnių, iš kurių paminėtina tai, kad nėra visapusiško tarptautinio atsako ir vienodų piratavimo problemos sprendimo būdų, taip pat teisinės problemos, pavyzdžiui, piratų perkėlimas teismui į trečiąsias valstybes ir piratų statuso nustatymo sunkumai. Paminėtinas ir finansinės naštos klausimas bei įvairios teisinės priežastys. Šie klausimai aptariami toliau, visų pirma sulaikomiems asmenims taikytina teisė.

Tarptautinės humanitarinės teisės klausimas piratavimo jūroje kontekste

Dėl istorinių aplinkybių ir piratavimo pobūdžio klasikinėje tarptautinėje teisėje

(kai piratavimas iš esmės buvo naudojamas kaip viena iš priemonių paveikti priešiškos valstybės interesus) piratai neturėjo aiškaus statuso, su jais buvo elgiamasi ir kaip su civiliais, ir kaip su kombatantais: piratai galėjo būti sulaikomi ir teisiami arba puola mi jėga ir baudžiami vietoje mirties bausme [51, p. 257]. Šiuolaikinėje tarptautinės teisės doktrinoje taip pat esama nuomonės, kad piratavimo, kaip ir terorizmo atveju, kyla tarptautinės humanitarinės teisės (toliau – THT)⁸ taikymo klausimas, teigiama, jog piratai, kaip ir teroristai, patenka į „pilkąją zoną“ tarp civilių ir kombatantų, svarstoma, ar jiems turėtų būti taikomas karo belaisvių statusas ir visos tokiems asmenims taikytinos teisės [51, p. 245]. Tačiau keltinas klausimas, ar veiksams, kuriais yra sulaikomi nusikalstamą veiką padarę asmenys, turėtų būti taikoma THT, kuri reguliuoja tik teisinius santykius, susijusius su ginkluotu konfliktu?

Atsižvelgiant į praktines situacijas, piratavimo nebūtų galima apibūdinti kaip ginkluoto konflikto pagal THT. Remiantis Ženevos konvencijomis, tarptautiniais ginkluotais konfliktais laikomi ginkluoti konfliktai tarp dviejų ar daugiau valstybių, net oficialiai nepripažįstant karo padėties ar jo dar nepaskelbus [2–5, 2 straipsnis], ir ginkluoti konfliktai, tautoms kovojant su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniais režimais, naudojantis tautų apsisprendimo teise [6, 1 straipsnis]. Piratavimo atveju nėra įvykdomas konflikto tarp dviejų valstybių reikalavimas. Kadangi piratai dažniausiai veikia privačiais inte-

⁸ Pagrindiniai THT sritį reguliuojantys tarptautinės viešosios teisės aktai yra keturios 1949 m. Ženevos konvencijos ir jų 1977 m. I ir II papildomi protokolai [2–7].

resais, jie nelaikomi valstybės atstovais, veikiančiais valstybės vardu ir interesais. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuolaikinėje valstybių praktikoje nėra pasitaikę atveju, kad nukentėjusi nuo piratų asmenų pilietybės ar laivo registracijos valstybė laikytų tokį užpuolimą jos kaip valstybės užpuolimu. Be to, kaip jau minėta, net ir sulaikydamos piratavimu įtariamus asmenis ir laivus valstybės vengia naudoti ginkluotą jėgą.

Piratavimo negalima susieti ir su netarptautiniu ginkluotu konfliktu. Netarptautiniais ginkluotais konfliktais pagal THT laikomi minėtuose Ženevos konvencijų ir papildomų protokolų straipsniuose nenurodyti ginkluoti konfliktai: pilietiniai karai, sukilimai, kitokie ginkluoti konfliktai, kurie vyksta vienos valstybės teritorijoje tarp jos ginkluotų pajėgų ir priešišku ginkluotų pajėgų ar kitų organizuotų ginkluotų grupių ir nėra pavienis, izoliuotas prievartos aktas [55, p. 491–492]. Atsižvelgiant į tai, kad tokie konfliktai vyksta valstybės viduje, būtų labai sunku įrodyti, kad piratavimas, padarytas tarptautiniuose vandenyse, yra susijęs su netarptautiniu ginkluotu konfliktu. Pabrėžtina, kad situacija nesikeistų, net jei piratavimas būtų susijęs su žlugusia valstybe ar karinio konflikto kontekste: teigiama, kad tokiais atvejais būtų daromas įprastas teisės užtikrinimo veiksmas, kuris nėra tiesiogiai susijęs su ginkluotu konfliktu [44, p. 141]. Pavyzdžiui, faktas, kad Somalio pereinamojo laikotarpio federalinė vyriausybė dalyvauja netarptautiniame ginkluotame konflikte, nesuteikia pagrindo šios vyriausybės vykdomam bendradarbiavimui kovojant su piratavimu taikyti THT.

Darytina išvada, kad tiek sulaikant piratavimu įtariamus asmenis, tiek nustatant

piratų teisinį statusą neturėtų būti taikoma THT, o piratai turėtų būti suvokiami kaip asmenys, pažeidę baudžiamosios teisės normas. Manytina, kad praktika, kuria bandoma piratavimo atvejams taikyti THT, yra siekiama išvengti didesnes garantijas sulaikytiesiems numatančios tarptautinės žmogaus teisių teisės⁹ taikymo.

Kai kurios piratavimu įtariamų asmenų nebaudžiamumo priežastys

Valstybių nenorą sulaikyti ir bausti asmenis, įtariamus piratavimu, manytina, taip pat lemia priežastys, susijusios su nacionalinės teisės, taikytinos šiems klausimams, problemomis, taip pat su dėl teismo proceso sudėtingumo kylančiomis laiko ir finansinėmis sąnaudomis.

Piratavimo atveju jurisdikciją bausti piratus teoriškai gali turėti nemažai valstybių – piratų pilietybės valstybės, užgrobtos laivo registracijos valstybė ir laikytų įkaištais asmenų pilietybės valstybės¹⁰, piratus sulaikiusio laivo nacionalinės priklausomybės valstybė (remdamasi universaliąja jurisdikcija). Taikytina teisė (tiek sulaikymo teisėtumo klausimu, tiek baudžiamojo ar civilinio proceso teisė) gali skirtis priklausomai nuo to, kuri valstybė sulaiko

⁹ Tarptautinė žmogaus teisių teisė remiasi pagrindinėmis Jungtinių Tautų ir regioninėmis konvencijomis žmogaus teisių srityje, pavyzdžiui, 1966 m. gruodžio 19 d. Jungtinių Tautų tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu (toliau – TTPPTP) [8], 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK) [9], 1969 m. lapkričio 22 d. Amerikos žmogaus teisių konvencija [11].

¹⁰ Aut., vadovaujantis logika, kad jurisdikcija būtų priskirtina valstybei, kurios interesai nukentėjo dėl piratų išpuolio, teoriškai teisė bausti piratus turėtų ir nukentėjusio juridinio asmens, kurio nuosavybė buvo laivas (jei jis registruotas kitoje valstybėje), nacionalinės priklausomybės valstybė.

ar pasirenka bausti šiuos asmenis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pareiga užtikrinti asmenims tarptautiniuose dokumentuose numatytas žmogaus teises valstybėms tenka nuo sulaikymo momento. Kaip pažymėjo EŽTT, „jurisdikcijos sąvoka nėra apribota Susitariančiųjų valstybių teritorija“ [29, pa. 52; 31, pa. 73]. Taigi asmenys į valstybės jurisdikciją pateks tada, kai jos vardu veikiančiams asmenims galės būti priskiriama efektyvi kontrolė¹¹, nesvarbu, kur jie veiktų. EŽTT *Issa & Others prieš Turkiją* byloje aiškiai pabrėžė, jog valstybės negali remtis eksteritorialumu, kad apeitų savo žmogaus teisių įsipareigojimus [32]. Eksteritorialų žmogaus teisių veikimą savo jurisprudencijoje pripažino ir Tarptautinis Teisingumo Teismas Palestinos sienos byloje, kurioje Izraelis ginčijo teiginį, kad TPPTP galioja okupuotame Vakarų Krante ir Gazos ruože, nusprendęs, kad „[TPPTP] taikomas ir tose į valstybės sudėtį neįeinančiose teritorijose, kur valstybė vykdo savo jurisdikciją“ [26, pa. 111].

Pirmiausiai susiduriama su galimybe pažeisti pagrindines procesines asmenų teises, ypač kai tai susiję su tarptautinės žmogaus teisių teisės įtvirtintais standartais. Vienas iš pavyzdžių – sulaikymo teisėtumo ir sulaikytųjų teisės kreiptis į teismą dėl sulaikymo ar suėmimo teisėtumo (*habeas corpus*) pažeidimo, kai asmenys yra sulaikomi atviroje jūroje ilgam laikui. Nors būta atvejų, kai EŽTT net ir keliolika dienų trukusio sulaikymo nepristatant asmenų teisėjui nelaikė

¹¹ Nustatant efektyvios kontrolės faktą, turi būti nagrinėjama asmenų, turinčių kontrolę, priskirtinumo konkrečiai valstybei klausimas ir tai, kiek ši kontrolė yra efektyvi. Detaliau apie efektyvios kontrolės sąvoką *Nicaragua v. United States of America* byloje [24].

EŽTK pažeidimu [47, p. 159–160; 30; 34], galimybė pažeisti šias garantijas gali lemti valstybės nenorą sulaikyti asmenis ar bausti juos pačiai. Taip pat paminėtinos tinkamo, pakankamai greito ir teisingo teismo proceso užtikrinimo problemos, proceso metu sunkumų kelia tiek galimybė teisti įtariamus asmenis, tiek didžiulės išlaidos užtikrinant procesines tinkamos įtariamųjų gynybos garantijas. Dėl piratavimo specifikos (ypač tais atvejais, kai sulaikomi asmenys, tariamai kilę iš žlugusios valstybės – Somalio) susiduriama su problema nustatant asmenų tapatybę, pilietybę ir amžių (taigi ir asmenų teisingumą). Taip pat ganėtinai sunku užtikrinti tinkamą asmenų dalyvavimą procese esant keblumų rasti vertėjus, kalbančius teisiųjų ir liudytojų vartojamais dialektais. Nemažai išlaidų teisiančioms valstybėms taip pat kyla dėl tinkamo proceso vedimo, siekiant surinkti reikiamus įrodymus ar užtikrinti liudytojų dalyvavimą teismo procese, ypač kai šis vyksta toli nuo įvykio ar asmens pilietybės vietos.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo aptarta, matyti, kad šiai nusikalstamai veikai tirti ir teismo procesui reikia nemažų finansinių išlaidų ir jis paprastai užtrunka. Kadangi valstybės, sulaikiusios piratavimu įtariamus asmenis, nuo pat jų sulaikymo momento iki teismo proceso pabaigos turi taikyti tarptautinės žmogaus teisių teisės numatytus standartus ir nacionalinės teisės numatytas šių asmenų teises garantijas tokiam sudėtingam tyrimui, nenuostabu, kad valstybės dažnai pasirenka ne bausti sulaikytus asmenis, o juos paleisti arba perleisti bausti kitai valstybei.

Manytina, kad, siekiant užtikrinti piratavimu įtariamų asmenų baudžiamumą,

kiek tai susiję su finansine našta ir proceso „nepatogumais“, būtų galima spręsti detaliau reglamentuojant piratavimą tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje: apibrėžiant, kas turėtų būti laikoma piratavimu ir už kokias konkrečias veikas turėtų būti numatyta baudžiamoji atsakomybė nacionalinėje teisėje, numatant valstybių institucijų bendradarbiavimą baudžiamojo proceso metu, lengvinant įrodymų rinkimo, liudytojų apklausos procedūras. Tam galėtų padėti sukurtas tarptautinis mechanizmas, kuris numatytų vieną bendrą tokių asmenų baudimo sistemą arba leistų optimaliai pasidalyti baudimo „naštą“. Bet kokiu atveju darytina išvada, kad atsižvelgiant į esamą situaciją reikia glaudesnio valstybių bendradarbiavimo siekiant kovoti su piratavimu tiek turint tikslą užtikrinti konkretnę teisinį piratavimo klausimo reglamentavimą, tiek imantis konkrečių veiksmų suimant įtariamuosius ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą.

Pabėgėlio teisinio statuso taikymo piratams galimybės

Valstybių praktika paleisti sulaikytus piratavimu įtariamus asmenis yra susijusi ir su potencialia prašymų suteikti pabėgėlio teisinį statusą grėsme. Galima kelti klausimą, ar tokia kai kurių valstybių baimė yra pagrįsta.

Pagal Jungtinių Tautų konvenciją dėl pabėgėlių statuso (toliau – Konvencija dėl pabėgėlių statuso) pabėgėlis yra asmuo, kuris „dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamam dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų yra už šalies, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali arba bijo nau-

dotis tos šalies gynyba; arba neturėdamas atitinkamos pilietybės ir būdamas už šalies, kurioje anksčiau buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų dėl tokių įvykių negali ar bijo į ją grįžti“ [10].

Pirma, paprastai piratams būtų sudėtinga įrodyti visiškai pagrįstą baimę būti persekiojamiems. Savo šalį jie palieka, nes yra sulaikomi dėl įtarimų padarius nusikaltimą. Be to, vien blogos sąlygos ar politinis nestabilumas kilmės valstybėje negali būti laikomi priežastimi suteikti pabėgėlio teisinį statusą [42, p. 271]. Visais atvejais asmuo turi įrodyti konkrečiai jam kylančią pagrįstą baimę būti persekiojamam.

Antra, piratams, net ir aprėpiamiems aptarta pabėgėlio sąvoka, galėtų būti atsisakoma suteikti pabėgėlio statusą remiantis Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 1 straipsnio F dalyje numatyta išimtimi, nes „Konvencijos nuostatos netaikomos visiems tiems asmenims, kurių atžvilgiu yra rimtų priežasčių manyti, kad jie: [...] b) padarė sunkų nepolitinio pobūdžio nusikaltimą už juos priglobusios šalies ribų tada, kai dar nebuvo įsileisti į tą šalį kaip pabėgėliai.“ Nors sunkaus nusikaltimo samprata pagal įvairių valstybių nacionalinę teisę gali skirtis, JT pabėgėlių vadovas pateikia „sunkaus nusikaltimo“ pavyzdžių – į tokią kategoriją neabejotinai pateks nužudymas, išprievartavimas, ginkluotas plėšimas, t. t. [60]. Paprastai laikoma, kad šiuolaikinių piratų veiksmai yra nulemti asmeninių priežasčių, t. y. siekiama asmeninės finansinės naudos, todėl abejotina, kad piratams siekiant išvengti aptariamą išimties taikymo pavyktų įrodyti, kad jų nusikaltimai yra nulemti politinių įsitikinimų.

Be to, siekdamas išvengti negražinimo (pranc. *non-refoulement*) principo¹² piratams taikymo valstybės galėtų remtis „pavojaus visuomenei“ išlyga. Pagal ją apsauga nuo gražinimo netaikoma asmenims, kurie yra nuteisti padarę ypač sunkų nusikaltimą (kaip jau minėta, manytina, kad piratavimas galėtų būti priskirtas prie tokio pobūdžio nusikaltimų). Vis dėlto aptariamą išlygą numatanti Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 straipsnio 2 dalis turėtų būti suprantama siaurai ir taikoma tik esant būtinumui ir proporcingai, o tai reiškia, jog turi būti pagrįstas asmens išsiuntimo ir grėsmės, kylančios dėl jo buvimo šalyje, kurioje jis siekia prieglobsčio, išnykimo ryšys. Pavojų patvirtinančiomis aplinkybėmis gali būti nusikaltimo pobūdis, jo padarymo aplinkybės, pakartotinumо tikimybė [45, p. 239]. Gražinimas yra paskutinė priemonė, ir valstybė turi parodyti, kad tokio veiksmo būtinybė nusveria riziką asmeniui gražinimo atveju [46, p. 240]. Kita vertus, JT pabėgėlių vadovo rekomendacijos šalims yra neprivalomos ir, įgyvendindamos Konvenciją dėl pabėgėlių statuso, jos nuostatas valstybės interpretuoja laisvai, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose laikoma, kad vien sunkaus nusikaltimo padarymo pakanka, kad būtų galima netaikyti negražinimo principo [42, p. 280].

¹² Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 straipsnyje numatytas negražinimo (angl. *non-refoulement*) principas: „1. Nė viena susitarianči valstybė jokiu būdu neišsiunčia ir negražina pabėgėlių į šalį, kur jų gyvybei ar laisvei grėstų pavojus dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių pažiūrų; 2. Tačiau ši nuostata negali būti taikoma pabėgėliams, dėl svarbių priežasčių laikomiems pavojingais šalies, kurioje jie yra, saugumui arba nuteistiems įsigaliojusiu nuosprendžiu už ypač sunkų nusikaltimą ir keliantiems visuotinį pavojų šaliai.“

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes manytina, kad padarę sunkų nusikaltimą piratai paprastai neturėtų būti saugomi pagal tarptautinę pabėgėlių teisę. Kita vertus, jie galėtų įgyti subsidiarią apsaugą, kurią užtikrina tarptautinė žmogaus teisių teisė¹³. Konvencijoje dėl pabėgėlių statuso įtvirtintos negražinimo principo išimtys nebus leidžiamos, jei jas taikanti valstybė yra prisijungusi prie besąlyginę apsaugą nuo gražinimo laiduojančių žmogaus teisių dokumentų. Pavyzdžiui, pagal absoliutaus pobūdžio EŽTK 3 straipsnį, draudžianti gražinti į valstybę, kurioje gresia kankinimai bei žiaurus ar nežmoniškas elgesys, saugomi visi prieglobsčio prašytojai, nepaisant to, kokius asmuo padarė nusikalstamus veiksmus. Kilus šių dviejų režimų kolizijai bus taikoma platesnės apsaugos garantijas *ratione personae* laiduojančios EŽTK nuostatos. Tačiau pabrėžtina, kad kiekvienu atveju asmuo turi įrodyti, jog būtent jam gresia kankinimas ar žiaurus elgesys.

Bandydamos pašalinti riziką dėl žmogaus teisių įsipareigojimų pažeidimo valstybės imasi įvairių priemonių, iš kurių paminėtina, pavyzdžiui, vidinės apsaugos alternatyva, leidžianti gražinti asmenį į teritoriją, kurioje efektyvi valdžia ar tarptautinė organizacija užtikrintų jo apsaugą nuo kankinimo ar žiaurus elgesio¹⁴, ar

¹³ Op. cit.9.

¹⁴ Byloje H.M.H.I. prieš Australiją [27] Jungtinių Tautų komitetas prieš kankinimą patvirtino galimybę naudoti vidinės apsaugos alternatyvą (pareiškėjas skundėsi dėl kankinimų grėsmės Mogadišu, Somalyje). Komitetas nustatė, kad Australija galėjo gražinti asmenį į Keniją, kurioje jis galėjo pasinaudoti Jungtinių Tautų pabėgėlių komisaro savanoriška repatrijavimo programa ir grįžti į saugią Somalio dalį. Pabrėžtina, kad vidinės apsaugos alternatyva kiekvienu atveju priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių ir kiekvienu atveju valstybėms reikia įrodyti, jog teritorijoje, į kurią piratas gražinamas, jis bus saugus.

diplomatinės garantijos, kad asmuo nebus kankinamas. Pastarųjų atveju, pabrėžiama, kad vien pareiškimų nepakanka ir reikalaujama praktinio užtikrinimo dėl kankinimų ar žiauraus elgesio grėsmės pašalinimo [28, pa. 74; 33, pa. 148].

Išvados

1. Nusikalstamas veiksmas turi atitikti vietos, tikslo ir objekto kriterijus, kad būtų pripažintas piratavimu pagal tarptautinę teisę. Tačiau vis daugiau piratų išpuolių vyksta valstybių teritorinėse jūrose, todėl jie nelaikytini piratavimu pagal esamą tarptautinį reglamentavimą. Be to, pagal tarptautinę teisę piratų laivų sulaikymas teisėtas tik atviroje jūroje. Tai, kad nėra visuotinai pripažįstamos ir taikomos piratavimo sampratos, taip pat sunkina piratų laivams ir piratavimu įtariamiesiems asmenims taikytinos teisės klausimo sprendimą. Manytina, kad naujos visuotinai taikomos piratavimo sampratos įtvirtinimas galėtų išspręsti kylančias problemas dėl vietos kriterijaus, taip pat, pavyzdžiui, būtų galima tiksliai išvardyti atvejus, kuriais būtų galima įplaukti į ne savo valstybės teritorinę jūrą ir joje galimus atlikti veiksmus, siekiant kovoti su piratavimu. Būtinai bendras sutarimas dėl taikytinos piratavimo sampratos ir bendrų jėgos naudojimo taisyklių, kad sulaikant laivus ir asmenis nebūtų pažeidžiamos tarptautinės teisės normos ir būtų tinkamai taikoma nacionalinė teisė, numatanti atsakomybę už piratavimą.
2. Tarptautinė teisė suteikia valstybėms teisę sulaikyti ir teisti piratavimu įtariamus asmenis, tačiau nenustato piratams taikytino specialaus statuso ar teisės

- normų, kuriomis vadovaujantis šie asmenys turi būti baudžiami, ir palieka šį klausimą valstybių diskrecijai. Tarptautinėje erdvėje nesant sutarimo dėl bendros piratavimo sampratos, apsunkinamos valstybių galimybės kriminalizuoti veiksmus, kurie bent jau daugelyje valstybių būtų suprantami vienodai ir laikomi piratavimu, o tai svarbu, turint omenyje, kad asmenų sulaikymo teisėtumui būtina, jog sulaikymas vyktų vadovaujantis tiek tarptautine, tiek nacionaline teise. Todėl siūlytina tarptautinėje teisėje ne tik apibrėžti piratavimo sąvoką, bet ir užtikrinti, kad valstybėms kriminalizuojant veikas būtų aišku, kurios veikos laikomos piratavimu pagal tarptautinę teisę.
3. Kadangi piratavimas negali būti suprantamas kaip tarptautinės humanitarinės teisės reguliuojamas ginkluotas konfliktas, bet yra tarptautinės ir nacionalinės teisės reglamentuojama nusikalstama veika, turėtų būti vengiama situacijų, kai, siekiant apeiti tarptautinės žmogaus teisių teisės standartų laikymąsi, piratavimo jūroje atvejais taikoma tarptautinė humanitarinė teisė.
 4. Vyrauja valstybių praktikos tendencija neteisti sulaikytųjų piratavimu įtariamų asmenų arba juos perduoti kitoms valstybėms. Tokią praktiką lemia tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės lygmeniu sudaromos nepalankios sąlygos rinktis baudžiamąjį persekiojimą, nesant mechanizmo, mažinančių finansinę ir laiko našta teismo procesuose. Manytina, kad tarptautinės ir nacionalinės teisės tobulinimas (numatant, pavyzdžiui, piratavimu kaltinamų asmenų baudžiamojo proceso standartus, konkrečius nacionalinių insti-

tucijų bendradarbiavimo teismo proceso metu būdus, finansinių klausimų sprendimą, paskirstant proceso išlaidas) ar bendras įtariamųjų piratavimu baudimo modelis leistų sumažinti šią vyraujančią nebaudžiamumo statistiką.

5. Paprastai piratai negalėtų įgyti pabėgėlio teisinio statuso, nes negalėtų įrodyti visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamiems. Be to, jiems galėtų būti atsisakoma suteikti pabėgėlio statusą ir dėl sunkaus nepolinio pobūdžio nusikaltimo padarymo. Kita vertus, įrodė, kad kilmės valstybėje jiems gresia kankinimai ar žiaurus elgesys, piratai galėtų įgyti subsidiarią apsaugą nuo grąžinimo į kilmės

- valstybę ir taip išvengti jiems galbūt gresiančių kankinimų ar žiaurus elgesio.
6. Atsižvelgiant į tai, kad kovos su piratavimu problemos yra kompleksinės, pradedant bendro piratavimo apibrėžimo ir konkrečiai apibrėžtos taikytinos teisės, baigiant valios bausti trūkumu, manytina, kad vienos paskiros problemos sprendimas neužtikrins sėkmingos piratavimo prevencijos ar nubaudimo. Todėl svarstyti, kad imantis priemonių kriminalizuojant piratavimą nacionalinėje teisėje, reikėtų įvertinti tarptautinės teisės, kitų valstybių praktikos kontekstą, galbūt kelti šį klausimą ir regioniniu bei tarpautiniu lygiu.

LITERATŪRA

Norminė literatūra

Tarptautinės sutartys

1. Jungtinių Tautų chartija, priimta 1945 m. birželio 26 d. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 15-557.
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1905.
3. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1906.
4. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1907.
5. 1949 m. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1908.
6. 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos, priimtas 1977 m. birželio 8 d. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1909.
7. 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos, priimtas 1977 m. birželio 8 d. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 63-1910.
8. 1966 m. gruodžio 19 d. Jungtinių Tautų tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3288.

9. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.
10. Jungtinių Tautų konvencija dėl pabėgėlių statuso, priimta 1951 m. liepos 28 d. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 12.
11. 1969 m. lapkričio 22 d. Amerikos žmogaus teisių konvencija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html >.
12. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, priimta 1982 m. gruodžio 10 d. Montego Bėjuje. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 107-4786.
13. 1988 m. Jungtinių Tautų organizacijos specializuotos agentūros tarptautinės jūrų organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėtais veiksmais prieš saugią jūrų laivybą, priimta 1988 m. kovo 10 d. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 8-266.

Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos

14. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 2008 m. birželio 2 d. rezoliucija 1816 (Official Records of the Security Council, Sixty-third year, Document S/RES/1816).
15. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 2008 m. spalio 7 d. rezoliucija 1838 (Official Records of the Security Council, Sixty-third year, Document S/RES/1838).

16. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 2008 m. lapkričio 20 d. rezoliucija 1844 (Official Records of the Security Council, Sixty-third year, Document S/RES/1844).

17. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 2008 m. gruodžio 2 d. rezoliucija 1846 (Official Records of the Security Council, Sixty-third year, Document S/RES/1846).

18. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. rezoliucija 1851 (Official Records of the Security Council, Sixty-third year, Document S/RES/1851).

19. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 2010 m. lapkričio 23 d. rezoliucija 1950 (Official Records of the Security Council, Sixty-fifth year, Document S/RES/1950).

Nacionalinės teisės aktai

20. 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

Teismų praktika

21. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje *S.S. Lotus (France v. Turkey)*, 1927 PCIJ Rep. (Ser. A), No. 9.

22. Tarptautinio arbitražo teismo sprendimas byloje *S. S. I'm Alone (Canada v. United States)*, Arbitral Award of 30 June 1933, 3 R.I.A.A. P. 1615.

23. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Corfu Channel (United Kingdom v. Albania)*, I.C.J. Reports 1949.

24. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Military and Paramilitary activities (Nicaragua v. United States of America)*, I.C.J. Reports 1986.

25. Tarptautinio jūrų tribunolo sprendimas byloje *M/V Saiga Case No.2 (Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea)*, 1 July 1999.

26. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada byloje *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, I.C.J. Reports 2004.

27. Jungtinių Tautų komiteto prieš kankinimus sprendimas byloje *H.M.H.I. prieš Australiją* (No. 177/2001, UNCAT, U.N. Doc. CAT/C/28/D/177/2001, P 6.6 (2002)).

28. Europos žmogaus teisių teismo 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Chahal prieš Jungtinę Karalystę*, Application No. 22414/93.

29. Europos žmogaus teisių teismo 1998 m. liepos 28 d. sprendimas byloje *Loizidou prieš Turkiją*, Application No. 15318/89.

30. Europos žmogaus teisių teismo 1999 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *Angelos Rigopoulos prieš Ispaniją*, Application No. 37388/97.

31. Europos žmogaus teisių teismo 2001 gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Bankovic ir kt. prieš Belgiją ir kt.*, Application No. 52207/99.

32. Europos žmogaus teisių teismo 2004 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje *Issa ir kt. prieš Turkiją*, Application No. 31821/96.

33. Europos žmogaus teisių teismo 2008 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *Saadi prieš Italiją*, Application No. 37201/06.

34. Europos žmogaus teisių teismo 2008 m. liepos 10 d. sprendimas byloje *Medvedyev prieš Prancūziją*, Application No. 3394/03.

Specialioji literatūra

35. BAHAR, M. Attaining Optimal Deterrence At Sea: A Legal and Strategic Theory for Naval Anti-Piracy Operations. *Valderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 40, Issue 1, P. 1–86, January 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.

36. BARRIOS, E. Casting a Wider Net: Addressing the Maritime Piracy Problem in Southeast Asia. *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 28, Issue 1, P. 149–164, Winter 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.

37. BASSIOUNI, M. Cherif. The History of Universal Jurisdiction and Its Place in International Law In *MACEDO, S.* (ed.). *Universal Jurisdiction – national courts and the prosecution of serious crimes of the international law*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2004. ISBN 978-0-8122-1950-0.

38. BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*, 7th ed. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN13: 978019217700.

39. CHURCILL R. R.; ir LOWE V. A., *The Law of the Sea*, 3rd ed. Manchester: Manchester University Press, 1999.

40. DAGNE, T. Somalia: Current Conditions and Prospects for a Lasting Peace (Cong. Research Serv., CRS Report for Congress, P. 1–33, October 2009) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33911.pdf>>.

41. DAHLVANG, N. Thieves, robbers and terrorists: piracy in the 21st century, *Regent journal of international law*, Vol. 4, Issue 1, P. 17–46, 2006, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.

42. DUTTON, Y. M. Pirates and Impunity: Is the Threat of Asylum Claims a Reason to Allow Pirates to Escape Justice, *Fordham International Law Journal*, Vol. 34, Issue 2, P. 236–295, January 2011.

43. GATHII, J. T. Kenya's Piracy Prosecutions, *The American Journal Of International Law*, 2010, Vol. 104, p. 416–436, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1698768>.

44. GEIß, R. Armed Violence in Fragile States: Low-Intensity Conflicts, Spillover Conflicts, and Sporadic Law Enforcement Operations by Third Parties, *International Review of the Red Cross*, March 2009, Vol. 91, No. 873, p. 127–142 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-873-geiss.pdf>>.

45. GOODWIN-GILL G. S.; ir McADAM J. *The Refugee in International Law*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2007.

46. GRAHL-MADSEN, A. Commentary of the Refugee Convention 1951 (Articles 2–11, 13–37), UN High Commissioner for Refugees, October 1997 [interaktyvus]. Prieiga per internetą < <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4785ee9d2.html> >.

47. GUILFOYLE, D. Counter-piracy Law Enforcement and Human Rights. *International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 59, Issue 1, P. 141–170, January 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.

48. HARRELSO, J. Blackbeard meets Blackwater: an analysis of international conventions that address piracy and the use of private security companies to protect the shipping industry. *American University International Law Review*, Vol. 25, Issue 2, P. 283–312, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.heinonline.org>>.

49. KAVANAGH, J. The Law of Contemporary Sea Piracy. *Australian International Law Journal*, 1999, p. 127–157 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.heinonline.org>>.

50. KEYUAN, Z. New Developments in the International Law of Piracy. *Chinese Journal of International Law*, Vol. 8, Issue 2, P. 323–346, July

2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.

51. KONTOROVICH, E. “A Guantánamo on the Sea”: The Difficulty of Prosecuting Pirates and Terrorists. *California Law Review*, Vol. 98, Issue 1, P. 243–276, February 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1371122>>.

52. REULAND, R. Interference with Non-National Ships on the High Seas: Peacetime Exceptions to the Exclusivity Rule of Flag-State Jurisdiction. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 22, Issue 5, P. 1161–1230, 1989 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.westlaw.com>>.

53. SILVA, M. Somalia: State Failure, Piracy, and the Challenge to International Law. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 50, Issue. 3, P. 553–578, Spring 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.heinonline.org>>.

54. TREVES, T. Piracy, Law of the Sea, and Use of Force: Developments off the Coast of Somalia. *The European Journal of International Law*, Vol. 20, Issue 2, P. 399–414, 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ejil.oxfordjournals.org/content/20/2/399.full.pdf+html>>.

55. VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinė teisė. 2-asis leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

Informacija internete

56. *Tarptautinio jūrų biuro metinė piratavimo ataskaita* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.icc-css.org>>.

57. Žiniasklaidos tinklalapis. Prieiga per internetą: <<http://www.msnbc.msn.com>>.

58. Žiniasklaidos tinklalapis. Prieiga per internetą: <<http://abcnews.go.com>>.

59. Žiniasklaidos tinklalapis. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk>>.

60. *Jungtinių Tautų Konvencijos dėl pabėgėlių statuso parengiamieji dokumentai ir komentarai* [interaktyvus] (Refugee Convention, 1951: The Travaux Préparatoires analysed with a Commentary by Dr. Paul Weis). Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.org>>.

LEGAL ASPECTS OF SUPPRESSION OF MARITIME PIRACY

Laima Bendoraitytė, Kamilė Michailovskytė, Gintarė Pažereckaitė

S u m m a r y

The article analyses the concept of maritime piracy as a crime under international law, its problematic aspects, problems related to the grounds of arrest of suspected pirate ships and suspected pirates, considers the reasons of impunity of suspected pirates including possible of application of refugee legal status to a pirate.

Piracy as a crime under international law has to fulfil place, intent and object requirements. Many acts of piracy occur in territorial waters and consequently such an act will not be considered piracy under international law. Moreover, suspected pirate ships can only be arrested on the high seas and this complicates suppression of piracy by third states because military operations are not allowed in territorial waters.

While international law allows states to arrest and prosecute persons suspected of piracy, it does not afford any special status or legal rules for their prosecution. Only states following standards of international human rights law have the right to determine the rules for arresting and prosecuting persons suspected of piracy.

Efforts by states to suppress piracy have not given expected results yet. Furthermore, state practice shows that there is a tendency not to release detained suspected pirates or to transfer them to other states for prosecution. Legal environment must be improved both on the international and national levels to fight piracy. Therefore, in order to suppress piracy development, international and national rules, enhancement of cooperation between states and creation of common mechanism of prosecution are essential.

Įteikta 2011 m. gegužės 27 d.

Priimta publikuoti 2011 m. spalio 6 d.